

Saobraćajna psihologija – pojam, osnovni zadatak i primena

Cilj

Sagledavanje pojma saobraćajne psihologije, njenog osnovnog zadatka i primene.

Nastavna pitanja

- Pojam i zadatak saobraćajne psihologije.
- Razvoj saobraćajne psihologije.
- Primena saobraćajne psihologije.
- Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača.

Pojam i zadatak saobraćajne psihologije

SAOBRAĆAJNA PSIHOLOGIJA = grana primenjene psihologije, koja pručava ponašanje učesnika u saobraćaju i psihološke procese koji leže u osnovi tog ponašanja (Rothengatter, 1979).

OSNOVNI ZADATAK SAOBRAĆAJNE PSIHOLOGIJE – da razume i predvidi ponašanje učesnika u saobraćaju, kao i da razvije mere za promenu tog ponašanja u cilju minimizovanja štetnih efekata saobraćaja od štete po životnu okolinu, pa do saobraćajnih nezgoda.

Razvoj saobraćajne psihologije

Saobraćajna psihologija je nastala u vreme kada je psihologija uspostavljena kao nezavisna nauka.

Njenom nastanku je doprineo brzi razvoj ergonomije posle Drugog svetskog rata.

ERGONOMIJA = interdisciplinarna nauka koja se bavi sistemom čovek – mašina s ciljem da se mašina prilagodi čovekovim zahtevima kako bi upotreba iste bila efikasnija, bezbednija i pouzdanija.

Mašina iz aspekta ergonomije = svaki materijalni predmet sa kojim čovek dolazi u dodir prilikom obavljanja nekog posla (obična olovka, tastaura računara, automobil itd.)

Razvoj saobraćajne psihologije

Ergonomski zahtevi radne kancelarijske stolice:

- Visina sedišta može da se podešava - da noge ne bi visile već da dodiruju pod (tj da se oslanjaju na pod).
- Da ima rukohvate da prilikom kucanja na tastaturi nadlaktice budu oslonjene, da se ruke i ramena manje zamaraju.
- Naslon stolice treba da pridržava deo kičme u lumbalnom delu.
- Stolica treba da ima mogućnost okretanja u krug da bi se mogao opsluživati sto koji je u obliku ćiriličnog slova "G" - jedan deo računarski drugi deo za pisanje...
- Stolica treba da ima točkove da se malim odgurivanjem nogama može prići nekom bližem ormanu bez ustajanja i sl...

Primena saobraćajne psihologije

Saobraćajna psihologija posebno proučava:

- Ličnost vozača;
- Specifičnost vozačke aktivnosti;
- Sredinu u kojoj se ta aktivnost obavlja.

Primena saobraćajne psihologije

Vozač treba da bude psihički stabilan i da poseduje optimalne fizičke, mentalne, psihomotorne i senzorne sposobnosti.

Vozačke aktivnosti su specifične jer ih karakteriše veliki broj informacija na koje čovjek reaguje u pokretu – vožnji, pri čemu je dominantna brzina.

Sredinu u kojoj se aktivnost odvija karakterišu putevi sa svojim svojstvima, obeležjima (znakovima), intezitetom saobraćaja i drugim (ranjivim – osetljivim) učesnicima u saobraćaju.

Primena saobraćajne psihologije

Primenom primenjene saobraćajne psihologije:

- Vršiti se selekcija kandidata – vozača;
- Daje se potreban minimum znanja instruktorima koji vrše obuku i ocenjivanje kandidata – vozača;
- Vršiti se obuka i osposobljavanje vozača;
- Ispituju se uzroci poremećaja ponašanja kod vozača i drugih učesnika u saobraćaju;
- Preventivno se deluje na faktore koji uzrokuju saobraćajne nezgode;

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

- Vožnje simulatora;
- Upitnici i ankete;
- Epidemiološke studije i studije saobraćajnih nezgoda;
- Naturalističke studije (naturalistička vožnja).

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

SIMULATORI VOŽNJE – nastali su usled potrebe da se stvore eksperimentalni uslovi koji imitiraju uslove svakodnevnne vožnje, a pritom istraživačima dozvoljavaju punu kontrolu nad saobraćajnom situacijom.

- Razlikuju se po sofisticiranosti u smislu karakteristika vozila, grafičkih mogućnosti i složenosti okolnog saobraćaja.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju motocikla

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju putničkog automobila

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju teretnog motornog vozila

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju šinskog vozila

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju plovila

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Simulator za vožnju vazduhoplova

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

PREDNOSTI SIMULATORA VOŽNJE:

- Mogućnost simuliranja kritičnih uslova koju mogu biti čak do te mere zahtevni da vozač doživi i nezgodu;
- Iste uslove moguće je ponavljati, tako da na kraju eksperimentator može da izdvoji specifične situacije koje želi detaljno da istraži.

MANA SIMULITARA je što je njihovom upotrebom teško stvoriti situacije u kojima se vozači osećaju kao da voze u realnom saobraćaju.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

UPITNICI I ANKETE – metode kod kojih vozači daju odgovore o sopstvenom ponašanju u saobraćaju.

- *Da li vozite brže nego što je propisano za određene deonice puta?*
- *Vozite li nakon što ste popili malo više alkohola?*
- *Ne vežete sigurnosni pojas, niti tražite da ga drugi u vašem automobilu vežu?*

Nedostatak ovih metoda je što rezultati mogu biti "iskrivljeni" zbog davanja odgovora koji su socijalno poželjni, neadekvatnih ponuđenih odgovora i slično.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"EPIDEMIOLOŠKE STUDIJE" i "STUDIJE SAOBRAĆAJNIH NEZGODA" – metode kojima je zajednički cilj da ispitaju nezgode a ne normalno ponašanje.

- U epidemiološkim studijama, baze podataka o nezgodama koriste se za analizu koje su varijable obično povezane sa nezgodama: propustu učesnika u saobraćaju, tip saobraćajnice, karakteristike vozača i vozila...
- U studijama nezgoda, svaka nezgoda se detaljno analizira i daje se detaljni opis događaja povezanih s nezgodom (ekspertiza).

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"NATURALISTIČKE STUDIJE" (Naturalistička vožnja) – metod direktne opservacije ponašanja vozača kada subjekti voze svoje automobile u normalnim okolnostima, bez ikakve intervencije eksperimentatora.

Prednosti naturalističke vožnje:

- Prikupljeni podaci imaju mnogo veću eksternu validnost u odnosu na ostale metode za ispitivanje ponašanja vozača;
- Pruža mogućnost studiranja incidenata ili "skoro nezgoda", koje vozači retko prijavljuju;

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Nedostaci naturalističke vožnje:

- Direktne opservacije vozača nisu dovoljne da se razume cela saobraćajna situacija u specifičnim momentima (nezgoda ili skoro nezgoda), pa je neophodno opservirati i okolnosti u kojima se vožnja odvija (druga vozila, vreme, tip saobraćajnice...), mere varijabli u vezi sa vozilom (brzina, pogon, kočioni sistem...), poziciju vozila i specifične detalje o ponašanju vozača koji se mogu dešifrovati samo pomoću posebnih instrumenata (npr. usmeravanje pogleda vozača...);

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Nedostaci naturalističke vožnje:

- Povećanje količine informacija koje se prikupljaju podrazumeva opremanje vozila sofisticiranom opremom kao što su senzori, video – kamere ili drugi uređaji za registrovanje aktivnosti, kako u vozilu tako i van njega.
- Znatno su skuplje i duže traju u odnosu na ostale metode za ispitivanje ponašanja vozača.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

Naturalističko vozilo

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"OPTALERT" – sistem za prepoznavanje umora kod vozača zasnovan na praćenju pokreta očnih kapaka (kako vozač postaje pospaniji njegove oči ostaju duže vremena zatvorene, a zatvaranje očnih kapaka se usporava)

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"PERCLOS" (percentage of eye closure) – sistem koji izračunava vreme trajanje zatvorenih očiju na osnovu video praćenja očiju i zenica.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"NoNAP" – tehnologija za praćenja odklona glave vozača.

NoNAP uređaj se postavlja iza uha vozača i prati položaj glave. Kada glava počne padati, uređaj ispušta zvučni signal koji budi vozača.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"Attention Assist" – Mercedesov sistem za prepoznavanje umora kod vozača.

Visokoosetljivi senzori omogućuju ekstremno precizno praćenje upravljača i upozoravaju kada se način upravljanja izmeni u odnosu na obrazac kreiran tokom prvih par minuta vožnje.

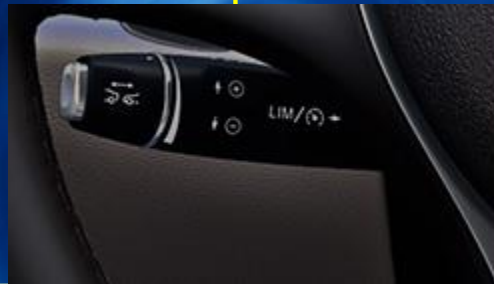
Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"Distronic plus" – Mercedesov sistem za držanje bezbednog odstojanja.

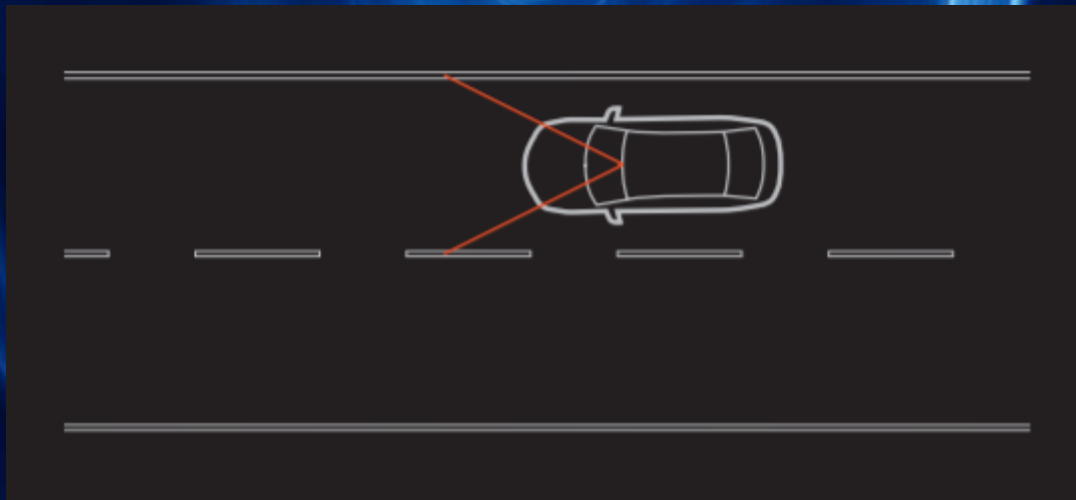
Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

"Active Speed Limit Assist" – Mercedesov sistem za prilagodavanje brzine vožnje propisanoj (limitiranoj) brzini na određenim deonicama puta.

Posebne metode za ispitivanje ponašanja vozača

“Sistem za zadržavanje vozila u saobraćajnoj traci” – Sprečava da automobil usled nepažnje napusti svoju saobraćajnu traku (pomoću prednje kamere za nadgledanje položaja automobila na putu).

Literatura

- Milić, A., Saobraćajna psihologija, Univerzitet u istočnom Sarajevu, Saobraćajno – tehnički fakultet Doboј, 2007.
- Priručnik za licenciranje kadrova u procesu osposobljavanja kandidata za vozače, Agencija za bezbednost saobraćaja, Beograd, 2013.